

др Слободан-Бобан Томић

ГУСЛАРСКА УМЈЕТНОСТ - САВРЕМЕНИ И БУДУЋИ ТОКОВИ

Гусле и епска поезија су биле паралелна црква и држава српском народу. Када су држава а повремено и црква престајале да постоје, та орфејска епска катакомба враћала је немогуће у могуће, изгубљено у добијено, невјерно у вјерно. Ниједан народ у свом духовном простору није толико везан за епску народну поезију као српски народ, нити је та поезија била идеал узвишености, моралности и националности другим словенским народима као нама.

Гусле откривају у себи нашу свијетлу историју, снагу и свјежину народног језика, обичаје, духовно – моралну вјековима наталожену филозофију живота и непролазност узвишеног кодекса родољубља.

Као инструмент помињу се још у првој половини седмог вијека. На то упућују византијска свједочанства, према којима су се словенске уходе приликом насељавања Балкана, служиле посебним "гитарама" уз које су пјевали пјесме. Назив гусле, за инструмент Срба који су уз њих пјевали, употријебили су арапски путници у десетом вијеку. Гусле и пјевачи уз њих – гуслари, по дворовима краљева и феудалаца, помињу се у периоду самосталних српских држава у средњовјековном раздобљу. Поједини извори их помињу у петнаестом, шеснаестом и седамнаестом вијеку и већ тада са препознатљивом родољубивом карактерном одредницом (помињу се Срби који су пјевали о борбама са Турцима). Крајем осамнаестог вијека једна од записаних епских пјесам долази до њемачког пјесника Гетеа, који је превео за Хердеров зборник најбољих народних пјесама у Европи (1778 г.). То је био увод за наступајуће историјске догађаје, Карађорђево устанак и ослобађање од турског ропства и Вуков књижевно гусларски устанак, захваљујући гусларима који су сачували у усменом памћењу народне пјесме и створили нове у времену устанка (Филип Вишњић, Тешан Подруговић, Старац Милија Колашинац и др.). Вук је записао од појединаца најбоље епске пјесме и тиме их из усмене превео у писану књижевност. После Вука, значајан допринос у сакупљању народне усмене епске поезије имали су Сима Милутиновић и Његош. Фолклорни значај имају и збирке каснијих сакупљача од којих су неке у рукописним заоставштинама (Петрановић, Шаулић, Лубурић и др.). Већ од првих деценија деветнаестог вијека, појединци састављају епске пјесме и та традиција траје и данас. Ту обимну епску поезију, мање или више умјетничке вриједности, назвали смо народска (ауторизована) поезија, односно поезија коју је створио појединац а не колектив.

Гусларска умјетност

Повезаност гусала и општенородне мисли достигла је врхунац у Првом српском устанку у личности гуслара Филипа Вишњића. Слијепи гуслар је овјековјечио освајање слободе и највећи дио пјесама о српском устанку које је пјевајући уз гусле саопштио Вуку, сам је испјевао. Те пјесме чине највиши умјетнички домет наше класичне народне епске поезије. Гуслар је обилазио српске логоре и бојишта, храбрио пјесмом ратнике и народ, и дао књижевни и филозофски смисао обнављања српске државе. Сличан примјер поновиће

се један вијек касније. То је родољубива мисија гуслара Петра Перуновића – Перуна током Првог свјетског рата. Перуновић није био пјесник као Вишњић али је био већи естрадни пјевач него Вишњић. Пјевао је по рововима и на првим линијама фронта и успијевао да одржи борбени морал српских ратника. Када је Србија покорена од германских царевина а српска војска избјегла у савезничку Грчку, гуслар Перуновић се шаље од српске Врховне команде у Америку, да путем гусала и епске пјесме подстакне наше исељенике да прискоче у помоћ поробљеној отаџбини. Током своје родољубиве мисије довео је српској војсци на Солунском фронту помоћ од око неколико десетина хиљада добровољаца. Гуслар Перуновић је уједно и први модернист у начину гуслања и пјевања односно први професионални естрадни гуслар.

Стварањем заједничке државе Јужних Словена, гусле и епска поезија српског народа као и остале етно-фолклорне карактеристике других јужнословенских народа фаворизовани су и изучавани од стране научних институција. У том периоду су настале и најбоље студије о гулама и епској поезији са различитих аспеката истраживачког приступа.

Успостављањем комунистичког друштвеног уређења после Другог свјетског рата, изгледало је, да је донесена смртна пресуда свим националним атрибутима српског етноса укључујући и гусле. Међутим, гусле су се комунистичким властодршцима учиниле погодним за калкулисање са земљорадницима и све масовнијом радничком класом. Зато су допуштале, понекад уз извјесне интернационалне манифестације и гусле али са новокомпонованим пјесмама из пролетерске револуције и условно ослободилачке борбе, обнове земље и др. Може се рећи да се око тридесетак година гусле маргинализују али и усмјеравају као поштапалица у пропагирању комунистичке-социјалистичке идеологије о чему говори и народска поезија из тог периода.

Падом комунизма деведесетих година двадесетог вијека није освојена истинска слобода демократије о којој се сањало. Наступајући друштвени период "глобализације", поништава и етно карактеристике народа, које су преживјеле и комунистичку идеологију. Једноставно, покушава се "чиповати" индивидуална духовна енергија а самим тим декодирати традиционалне етнолошке особитости индивидуе и етноса коме припадају. Свједоци смо да "глобализација" на нашим просторима а поготово период доминације "натоизације" после агресије НАТО пакта одбацује све националне атрибуте српског етноса. Гусле су се такође нашле и у том систему вредновања на супротној страни.

Гуслари су у прастаро вријеме били уједно и пјесници и пјевачи (аеди и рапсоди) али је пјесничка компонента доминирала због усменог преношења и обликовања пјесама. Текст пјесме је био најважнији чинилац у гусларској арији а пратња гусала само узредни помажући ослонац. Са записивањем усмене народне поезије она прелази у писану форму а гуслари постају све више рапсоди (путујући пјевачи). Промијењене околности су наметнуле вишу опсервацију гусала као музичког инструмента и вокалитете гусларевог гласа. Гуслар је постајао само пјевач епских пјесама или од почетка двадесетог вијека естрадни умјетник.

У периоду Краљевине Југославије организована су четири такмичења гуслара. Прво такмичење се одржало 1925 године у Сарајеву. Од тог датума започиње и такозвана естрадна страна гусларске дјелатности. Гуслар постаје професионални пјевач или према естрадном моделу покушава то да буде. У том периоду, научни радници који су проучавали са етнолошког и фолклорног становишта нашу епiku и гусле, несвјесно уносе забуну у зачетку формирања гусларске естраде. Научници првенствено хоће да допру до

прастарог обрасца пјевања и гуслања и зато наводно фаворизују немодернизоване да не кажемо архаичне и необразоване гусларе. Зато се и дешавало да неке од њих снимају на плочама као модел прастаре изворности. Тражећи изворност, научници који су тада већином били странци или полустранци, занемарили су истинску умјетност. Оно што су они сматрали изворном умјетношћу, била је аматерска декаденција гусларске вјештине. И шта се десило?! Од научника одабрани гуслари са прастарим изворним стилем доживљавају од градске музички образоване публике ироничан подсмјех.

Научници су прије скоро стотину година тражећи прастари образац гусларског пјевања учили разлике у стиливима појединих подручја. Тако се тзв. херцеговачки начин пјевања (стил) одликовао завршним отежањем слогова, босански сличан нарицању, црногорски витешком скандирању, шумадијски меком рецитовању и др. Ови различити стилови у данашњем добу имају само аматерски да не кажемо архаични призив.

Преофицинални гуслар мора да развија своју гусларску вјештину до нивоа умјетности својом индивидуалном креативношћу. Креативност захтијева музичко обликовање гласа са ослобођеним вокалитетом, нијансирање и складност тонова на гусларској струни и што је најтеже, од претходне двије компоненте створити композициону музичку цјелину. Препознати праву умјетност у гусларству је веома тешко као што је гуслару тешко да достигне висину умјетничког гуслања и пјевања. Зато, гусларска умјетност ако жели да се одржи у конкуренцији са музичком умјетношћу, мора се глобално више ослањати на аспекте музичке науке.

Објективно гледано из данашње перспективе, анализом снимака, ми смо до сада имали само два врхунска гуслара умјетника: Петра Перуновића и Бошка Вујачића. Перуновићу припада прва а Вујачићу друга половина двадесетог вијека и данашње доба.

Перуновић је посједовао извјесно музичко образовање, био иноватор и модернист у гуслању и пјевању. Увео је у своје умјетничко пјевање трилере из музике (опере), избацио преношење последњег слога у пјевању у наредни стих, ослободио вокалитет гласа и завршетак стиха назалног пригушивања. Дограђивао је композицијски своју гусларску умјетност са сваком новом пјесмом и постао и остао предводник модерног-умјетничког пјевања уз гусле, чијег утицаја се нијесу могли одрећи гуслари прве половине двадесетог вијека.

Вујачић је гусларску умјетност довео до савршенства. Његов вокалитет гласа је најчистији примјер врхунске умјетности. Техника гуслања је такође савршена. Код гуслара Вујачића нема вишка ни једног тона, ни у гласу ни у пратњи гусала. Све је стопроцентно складно, тако да чини величанствену композицију. Вујачић је умјетник који у сваку своју пјесму уноси нову оригиналност у композицијском смислу и по чему остаје недостижан и бесмртан. Врхунска и по многим непревазиђена и у догледно вријеме или никада недостижана висина умјетничког домета, оставља Вујачићево гуслање и пјевање у епохално грандиозно наслеђе српском народу.

Савремено гусларство

Гусларску умјетност у данашњем времену нажалост диктирају закони комерцијализације и естраде. Под ударом тих агресивних (не)регуларности, ова врста народне умјетности лишава се оба препознатљива атрибута (и "народне" и "умјетности"). Тако се ова врста народног стваралаштва нашла у зачараном стихијском кругу из којег нема јасног излаза.

Естрада има своја писана и неписана правила. Боље речено, естрадна неписана правила претворена су у финансијско-комерцијалну тривијалност. Дјелује да је гуслар "присилом" популарне музичке естраде, силом прилика, постао несвјесно њен рудимент. Зашто?

Музичка естрадна позорница има широки дијапазон од староградске, изворне народне, новокомпоноване-фолк, поп, рок, денс и других музичких облика. Формирала се уз велику медијску кампању која је прати током сваког тренутка и доприноси популарисању, што је основни постулат естрадне медијске моћи. Гусларска естрада није имала ни промил привилегије медијских магната. Ипак у потрошачком друштву друге половине двадесетог вијека и гуслари су увучени у ту естрадну спиралу. У неравноправним условима нијесу имали шансу да темељно изграде свој естрадни систем. Формално припадали су естради а суштински нијесу могли функционисати по естрадним правилима као што је то био случај са музичарима и музиком. Нијесу добијали новчана државна средства као музичка естрада а медији (писани и електронски) нијесу им придавали скоро никакву пажњу. Без те двије компоненте, ниједна естрадна категорија не може одржати ни минимум естрадне стабилности.

Поставља се питање, зашто гусларима није омогућено да постану истински дио естрадног естаблишмента? Више разлога одговорно је за то. Примарни разлози су: (не)функционисање гусларске организације (фестивали), медијска блокада и незаинтересованост научних институција.

Ниподаштавање од стране државних структура и владајућих друштвених идеологија током друге половине прошлог и прве деценије нашег вијека већ смо појаснили.

Фестивали

Гусларска организација у организационом смислу постоји од 1925 године када је у Краљевини Југославији односно држави Срба, Хрвата и Словенаца одржан први фестивал гуслара такмичарског карактера. Последњих неколико деценија, фестивали се одржавају једном годишње. Постоје и регионални фестивали. Одржавање такмичарских а не ревијалних фестивала је неминовност и поред свих негативних последица.

Суштина негативности такмичарских фестивала је у недовољном фаворизовању гусларске умјетности. Једноставно жири од три или пет чланова, неадекватно одабира у смислу компетентности, можда често и несвјесним грешкама, доведе до бумеранга. Сваки фестивал има "стилски утицај". То значи да посебно млађи али и остали гуслари имитирају начин гуслања и пјевања награђених (прва три мјеста) или чак и оних који су дошли до финалне вечери такмичења (двадесет мјеста). Последице су несагледиве ако је умјетничка оцјена жирија погрешна (што се веома често дешава). Често испада, да "професионалне гусларе" оцјењује "аматерски жири". Ова констатација је поразна а још поразније негативне конотације на гусларску умјетност и народно стваралаштво које се том врстом умјетности презентује.

Да се не би стихијски одабирао некомпетентан жири, морао би се учинити радикални заокрет по том питању. Структура жирија мора бити следећа: 1) дипломирани музичар или композитор, 2) професор књижевности или етнологје и 3) професионални гуслар. Са ова три становишта могуће је процијенити естетски-умјетнички дomet гусларске вјештине. Дипломирани музичар или композитор превасходно оцјењује вокалне квалитете. Квалитет глас а и правилна техника његовог коришћења (трилери), најважнији

је елемент у свим областима пјевања. Професор књижевности оцјењује текст ако је новокомпонована пјесма, дикцију, односно драматургију казивања-пјевања. Гуслар се примарно усредсређује на начин-технику гуслања и слагање ритма звука гусала са ритмом гласа. Наравно да ова класификација улога чланова жирија, наведена на овај таксативни начин, има само дидактички карактер. Члан жирија обраћа пажњу на све наведене елементе али експертски жири, првенствено мора стратификовати наведене сегменте према профили чланова.

Медији

У ери експанзије електронских медија, такозвана "седма сила" има грандиозни утицај на све сфере људске дјелатности. Што се тиче гусала и епске поезије, садашњи медији их третирају и дају им значај испод сваке маргиналности. У таквом медијском ниподаштавању, гусле и савремена епика немају шанси. Чак, дјелује да медијски гиганти и кад помену гусле, чине то са иронијом. Неупућеном читаоцу пласира се општепозната аксиома, да су гусле рудимент прошлости, архаичности и да не кажемо примитивности. Када дођу у контакт са стварношћу односно препосјећеним дворанама током "гусларских вечери", поентирају на "чуђењу" али све у циљу да оправдају напријед изнијету аксиому.

Медији као најмоћније средство креирања људског (не)мишљења, дириговани од актуелних моћника, сурово се обрачунавају са гуслама и поствуковском епском поезијом. Налазећи неке реалне слабости у тој области, генерализују ствари и унапријед доносе медијску пресуду, не улазећи у суштину. Ипак, форма је задовољена а медијска блокада настављена.

Гусларска удружења, да би презентовала гусларску умјетност и стручној и широј јавности, покрећу часопис "Гусле" прије десетак година. Часопис је имао два "функционална" дијела. Научни приступ гусларској умјетности и епској поезији и информативно-репортажни. После пет-шест година, услед финансијских разлога, часопис је престао да излази. Тиме су гусле остале и формално у медијском мраку.

Научне институције

Све што је изван науке осуђено је на пропаст. И гусларска умјетност а тиме и наша епска поезија су на том путу. Ради сликовитијег поткрепљења наведене констатације служи следећа чињеница. Неколико деценија током друге половине двадесетог вијека на Београдском Универзитету и катедри за књижевност није постојао одсјек за народну књижевност односно изучавање епске поезије. Значи, највиша образовна и научна институција није придавала већи значај народној а камоли народској (ауторизованој) епској поезији.

Док су се у иностраним земљама у том периоду, научне институције бавиле нашом епиком и гуслама, наше институције су их једноставно "предале забораву". Лично сам био у контакту са докторантом (није нашег поријекла) на тему наше епске поезије и гусала који је у нашој држави и институцијама наишао на затворена врата а из иностранства су га свесрдно подржавали и пожуривали да заврши докторску тезу. Сваки додатни коментар био би сувишан.

Без научног приступа и третирања савремене епике и гусала, и једно и друго имаће само стихијски карактер, без могућности грађења научног темеља за будућа истраживања токова ове врсте народне умјетности. Надати се да ће надлежне научне институције са

млађим научним поклоницима, показати више научног истраживачког интересовања за духовност свога народа у сфери гусала и епске поезије.

Естрадна гусларска епика

Према умјетничко-естетским критеријумима народска гусларска епика већ дуже вријеме заостаје за класичном вуковском епиком. Овдје ће се аналитички појаснити суштина ауторизоване (народске) епске поезије, првенствено коју гуслари пјевају и снимају. Како су гуслари уклопљени у естрадни миље, тако и доминантне пјесме, путем аудио-видео записа и компакт дискова, постају радо слушане и на тај начин се уче напамет од гуслара и гусларских поклоника. Е баш та епика, већином непосредно настала прије самог публикавања од стране гуслара, током сада већ више деценија, добила је посебне обресе, па се може категорисати као естрадна гусларска епика.

Естрадна гусларска епика као дио народске - ауторизоване епике, требало би да је "профилтрисана" првенствено од стране гуслара и да чини најљепши дио народске епике. У већини примера то није случај. Поред гласа, технике гуслања, текст пјесме је трећи круцијални чинилац, који повезани чине основ успјешности гусларске композиције. Избор пјесме првенствено зависи од нивоа образованости гуслара.

Разлог некада лошег одабира новостворених епских пјесама од стране гуслара јесте хаотично стање у новокомпонованом епском пјесништву. Велики дио новокомпоноване епике не припада умјетности већ карикираном кичу. Њихови аутори нијесу пјесници већ стихоклепци.

Поменути негативан закључак по питању новокомпоноване епике у себи крије више узрочно-последичних разлога. Основни је што се наши познати пјесници-књижевници не баве епском пјесмом. Коријени дистанцирања наших познатих пјесника-књижевника је средина двадесетог вијека, период политике комунизма и фаворизовање умјетничког "модернизма". Модернизам односно комунизам је пропагирао раскид са народном епском поезијом, наводно да је њен десетерачки стих превазиђен а она анахрона. Модерно умјетничко пјесништво је тежило апстрактном интровертном приступу или једноставније објашњено неразумљивом или тешко разумљивом низању стихова, чије апстрактно значење се може тумачити са више приступа а да у ниједан нијесте сигурни, да ли се до краја открило "шта је пјесник хтио да каже". Настала је пјесничка "еманципација", да што се више дистанцирате од од матичног српског пјесничког манифеста (епске поезије), партијски критичари су вас више уздизали на хоризонту пјесничких висина. А колике су те пјесничке висине за неке појединце, сазнајемо пола вијека касније, пошто их ни један критичар не би уврстио и озбиљну антологију пјесама тога доба.

Изопштавањем образованих пјесника-књижевника из епског миљеа, новокомпонована епика је остала без потпорног стуба за успјешност свога настајања. У раном поствуковском периоду (друга половина деветнаестог вијека) највећи српски пјесници тога доба, враћали су се епској поезији и стварали је у мањем или већем обиму.

И у таквим повољним стваралачким околностима, народска - ауторизована епика тога периода, естетски знатно заостаје за класичном вуковском епиком. И сада замислите хаотичност стања, смишљеног за тотални линч новокомпоноване народске епске поезије. Намјесто њих, израђају неталентовани и неписмени стихоклепци. Пјесничка маргина намеће се за елиту. Пораз доживљава епска поезија. Критичари "модернисти" оправдавају

своју тезу да је епска поезија после Вука плагијат и декаденција. Ипак, и поред створених услова за нестајање новокомпоноване епске поезије, она опстаје.

Опстанак али квалитетне новонастале ауторизоване епске поезије у поменутом периоду, дугује се епском пјеснику Радовану Бећировићу – Требјешком. Пјесме овог барда народске-ауторизоване епске поезије доминирају у естрадној гусларској епици. И када је официјелна наука тврдила, да квалитетне епске новокомпоноване поезије нема, настале су најбоље пјесме пресника Требјешког а тиме и народске (новокомпоноване, ауторизоване) поезије. Гусле и епика су и тада тријумфовале и умјесто музејског заборава коју им је намијенила комунистичка идеологија, постале претеча сахрањивања поменуте идеологије. Под утицајем Требјешког, на епском хоризонту издвајају се тада два млађа права народска пјесника: Живојин Ђукановић – Звицер и Божо Ђурановић. Својим необимним стваралаштвом у поређењу са Требјешким, остављају неизбрисив траг у народској поезији тога времена.

Пјесници умјетничке књижевности су и сада дистанцирани од гусларске епске поезије. Празан простор по том питању остаје и данас. Зато га лако користе или боље рећи злоупотребљавају умишљени епски пјесници, чије се траљаво стваралаштво своди на стихоклепство. Можда би гусларска епика боље прошла без оваквих пјесмоқваритеља. Гуслари би више пјевали старе праве народне пјесме, чији је умјетнички ниво непревазиђен. Ако би, на пример, педесет значајних пјесника умјетничке књижевности написало само по једну епску гусларску пјесму, имали би према правилима теорије књижевности скоро један циклус. У том случају, неталентовани пјесмотрорци били би лишени своје "мисије". У противном сви смо губитници, и епска поезија, и народна културна традиција и етнос коме припадамо.

Гусле и политика

Заговорници мишљења да се гусле и гусларска поезија често "политизују" највише отровних стријела пласирају из те равни посматрања. Међутим, детаљнијим аналитичким приступом, поменута мишљења или боље речено подметања служе тривијалном циљу саме политике којој су намијењени.

Гусле и гусларска поезија су традиционално дио општенородног мишљења. Дешавало се у мањем броју случајева да се приближе актуелној политичкој елити или тачније да их политичка елита суптилно "пасивизира". Како општенородни став у својој бити има критички-опозициони приступ било којој владајућој политици, тако су и гусле потенцијални "опозиционар" свакој власти.

Главни политички напад на гусле и њихову поезију отпочео је са ратним сукобима на тлу бивше Југославије. Западне европске државе и Америка ставили су се на страну Хрвата и Словенаца и омогућили им разбијање заједничке државе Јужних Словена. На удару се нашао најбројнији народ у бившој држави – српски народ. Њему нијесу гарантоване ни границе бивших комунистичких република, што се у каснијих десетак година потврдило као непобитна историјска чињеница. Ту историјску недоследност или blasfemiју запада и касније преуређеног НАТО пакта, гусле и епска поезија, као дио стуба националног идентитета нијесу могли наградити славопојкама и ловорикама. Као много пута у историјским катаклизмама српског народа, стале су на пут "освајачу" и тиме испуниле исконске постулате свога постојања.

У таквим околностима, настао је један феномен, феномен који би ранији истраживачи гусала и епске поезије (да су биолошки живи) назвали шизофреничним, јесте негирање да су гусле изворни инструмент српског народа или довођење у сумњу да је од Вука записана епска поезија већином преузета од других вјерских заједница истог језичког подручја. У томе је била посебно агилна екстремна Туђманова хрватска "демократија" почетком деведесетих година двадесетог вијека. На прослави државности своје Хрватске, Туђман је довео човјека са гулама, обученог у комбинацији грађанске и националне ношње. По њиховим интернет сајтовима, почели су "формирати гусларске дружине". Оно што је кловновско на сликама тих људи јесте нестручно држање гусала а техника гуслања и пјевања припада тешком аматеризму. Очито, радило се на медијском и брзом покушају "освајања гусала" од стране једне идеологије. Образованом истраживачу епике и гусала, пада у очи једна непобитна чињеница. Поменути гуслари или аматери гусларске умјетности потичу са подручја западне Херцеговине и планинског дијела Далмације. Према путописцу Алберту Фортису (крајем осамнаестог вијека), "Морлаци"-сељаци у залеђу далматинског приморја припадали су грчкој православној цркви. Касније је дошло до великог утицаја католичке цркве под окриљем тадашње моћне државе Аустро – Угарске и масовног примања католичанства. Поменуто подручје постаје мјешовито по питању вјерског одређивања, да би касније из тога произишло и национално (православци – Срби, католици – Хрвати). На том рубном подручју, од православца – Срба новонастали католици наслеђују или једноставно блиским културним додиром, користе гусле и епику. Код ових последњих се временом губе гусле пошто су оне изворни инструмент цијелог српског етноса (тада дијела под Аустро - Угарском и преосталог већинског дијела под Турском империјом). Рудименте гусларске традиције у поменутом мјешовитом српко – хрватском подручју, једна идеологија је покушала да присвоји односно прикаже као свој национални идентитет. Као и сваки политички фалсификат и овај је доживио неславну судбину.

Свједоци смо и феномена удаљавања од епске поезије и гусала ради радикалније вјерске припадности. Међу припадницима муслиманске вјероисповијести, нарочито у дијелу Херцеговине задржале су се гусле и епска поезија. Мулимански пјевачи су имали доста епских пјесама са тог подручја које су највећим дијелом и записане током друге половине деветнаестог вијека. И на првом естрадном такмичењу гуслара у новоствореној држави Јужних Словена (1925 г..) учествовало је неколико гуслара муслиманске вјероисповијести.

Под утицајем радикалног исламског учења, нарочито од распада бивше Југославије, више нема муслиманских гуслара. Гусле су одредница српске духовности и самим тим се не уклапају у радикално исламско схватање. Вјероватно раскид са гулама значи и прекидање и прикривање заједничког српског поријекла. Ипак, заједнички именитељ коме се таксативно може и име промијенити, јесте језик. Језик је карактерна одредница, параметар заједничког поријекла наше браће исламске вјероисповијести.

Колико политичка идеолошка кратковидост може да посије раздора, најдрастичнији примјер у нашем времену је "осамостаљена држава" Црна Гора. Епској поезији и гулама била је колијевка до прије десетак година. И у времену комунизма, гусле су за црногорски културни простор биле недодирљива светиња. Сви стваралачки културни токови, почевши од ауторизоване епске поезије, гусларских вечери и масовности гусларских друштава, дешавала су се на том територијалном и етничком подручју.

Црну Гору су створиле и овјековјечиле гусле и епска поезија или историјски српски народ Црне Горе, Брда и Старе Херцеговине. У Црној Гори су гусле сматране светињом – иконом. На зиду сваке куће висиле су гусле. У периоду комунизма, гусле су и даље биле народна светиња на црногорском подручју. Десио се несвакидашњи случај, да светиња икона на црногорском традиционалном коду, од званичне тренутне политичке идеолошке пропаганде се отворено прогласи реметилачким фактором. "Осамостаљена" пронатовска Црна Гора (што није историјски ништа ново, раније сличне пројекте су имала аустроугарска и њемачка идеолошка усмјерења уређења српског етничког простора) постала је поприште пропагандне хајке против гусала и епске поезије односно црногорског – српског националног бића. Преко ноћи, власти уз подршку натовских (читај невладиних) организација изопштавају гусле из свакодневног живота а тиме и националног кода на чијим таласима су се појавили на политичкој сцени деведесетих година прошлог вијека.

Гусле и епику у Црној Гори није било могуће изопштити (читај забранити) медијском блокадом и нападима бивших скојеваца и комуниста а данас озваничених отаца такозване "црногорске нације". Десило се да икона и свјетионик сваке црногорске куће постане опонент и чак непожељан елемент садашње црногорске постглобалистичке – постнатовске државности. У психолошком смислу, поједине екстремне политичке групације новокомпонованог "црногорства" - шовинизма, дошле су до степена параноичног одрицања од гусала односно првенствено њиховог исконског (српског) идентитета. Колики утицај ће остварити актуелна идеолошка политичка диктатура и пресија према стародревности гусала и српског народа у Црној Гори, препознаће се у наредних неколико деценија.

Гусле нијесу имале пристојан третман ни у политичким елитама Србије после распада Југославије. Више су их политичке и медијске структуре стављале на ниво субкултуре. Наравно томе су доприносиле и поједине структуре из гусларских савеза, неумјетничким презентовањем гусларске умјетности. Те структуре су према својим личним политичким симпатијама фаворизовале поједине значајне личности на тадашњој политичкој сцени Србије. Из тог периода има неколико естрадних гусларских пјесама које фаворизују личност Слободан Милошевића. Критичари (односно његови политички противници) више са свог политичког а не етнoлошког становишта, сврстали су гусле у промотера те политике. Наравно та површна анализа губи смисао пред аналитичким сагледавањем чињеница. Када је Милошевић под притиском Америке и НАТО пакта, ставио границу на Дрини босанским Србима, односно Републици Српској, дошло је до револта и исто толико настало епских пјесама, које су га карактерисале у негативниом контексту (наравно нијесу могле бити медијски популарисане као претходне). Током НАТО агресије на Србију и Црну Гору 1999 године, гусларска пјесма је изразила народни отпор и бунт, за разлику од политичара који су славили свако на свој начин "политичку побједу".

Доста ауторизоване епске поезије настало је у Републици Српској односно Босни и Херцеговини током грађанског рата. Срби су успјели да одбране своју етничку територију. Гусле су описале појединачна и колективна страдања. Има се утисак да су у тим ратним и поратним временима у Републици Српској, гусле третиране од државних и културних институција у статусу националног симбола. Слична ситуација је била и у Републици Српској Крајини из које је протјеран тамошњи српски народ. Америка и западне силе су подржале Хрватску у том подухвату. Епска хроничарска пјесма о том

српском етничком простору (бившој Војној Крајини) описала је праву историју тог јединственог егзодуса у "културној" Европи на крају двадесетог вијека.

Да су гусле и епска поезија српског етноса имале утицај на сусједне народе различитог етничког и језичког поријекла, свједочи присуство гусала у дијелу албанског становништва. Радило се о блиском културном контакту, тако да гусле на рубним подручјима албанског становништва нијесу имале већи културни значај за њих. Такође и масовно насељавање дијела албанског живља на српски етнички простор (Косово и Метохију крајем седамнаестог вијека), у мјешовитом културном простору, довео је и до прихватања српских културних традиција- у овом случају гусала. Данас смо свједоци да средњовјековни српски манастири у "натовској квазидржави Косову", покушавају се приказати као њихово културно благо. Колико нам је познато, за сада нијесу показали слично интересовање и за гусле.

Будући токови

Савремена гусларска умјетност нашла се пред великим изазовима: опстати или нестати. Много чињеница говори у прилог једне или друге опонентности. У данашњем (не)времену по питању гусларске умјетности, истински поклоноци су забринути за њену будућност. Ако та умјетност физички опстане али духовно нестане, последице су исте. Тада би се свела на рудимент прошлости или декаденцију. Духовност са којом су гусле напајале српске нараштаје од "чојства до јунаштва" испуњавају критеријуме у свим (не)временима, па и данас, а тиме и опстанак квалитетног сегмента народне "паралелне цркве и државе".

Епска поезија данашњег доба није ни изблиза на нивоу народске епике деветнаестог и двадесетог вијека (ауторизоване поезије коју су стварали појединци). Надати се да ће професионални књижевници – пјесници имати више националног слуха и помоћи квалитативно тој поезији. Тиме би се одржао естетски минимум јер у противном "стихоклепци" наносе огромну штету и доводе ову поезију на ивицу шунда. Грешка је појединих официјелних званичника да цијелу народску поезију (ауторизовану) стављају под призму полушунда или плагијата класичне епске народне поезије (створена колективном усменом обрадом). Поезија односно у ширем контексту народна умјетност је динамичка категорија (ствара се), квалитетна опстаје, неквалитетна се заборавља. Заправо из обимне народске поезије, гуслари треба да пронађу естетски квалитетне пјесме. У противном, наћи ће се на ниској лествици субкултуре.

Гуслари хтјели или нехтјели, јесу дио естраде. Да се не би утопили у безакоње естрадне медијске помпе која додатно доприноси карикирању гуслара као народног умјетника, морају се дистанцирати од негативног "блата" које естрада обилато користи. За разлику од осталих естрадних удружења, гуларима то није основна професија, што је веома добро. На тај начин се комерцијализација гуслара за разлику од фолк пјевача своди на минималну мјеру. Гуслар има времена да одабере најбоље умјетничке стихове пјесме, док фолк пјевачу то диктира комерцијално тржиште, тако да су стихови пјесме увијек у другом плану. Гуслару стихови морају бити у првом плану. Гуслар пјева из духовног убјеђења а фолк пјевач већином из пословне-комерцијалне потребе. Када су поједини гуслари срљали у пословни ангажман, настајала је хиперпродукција која се не може похвалити квалитетом гусларске умјетности. Временом су те пјесме, после неколико

година заборављене, пошто нијесу естетски вриједне. Само гуслање у том периоду, подсјећало је на такозвани турбо – фолк (извјештачену народну музику са пуно елемената оријенталнога шунда). Такве гусларске арије могу се слободно назвати турбо – гуслама. У њима је било неконтролисаних трилера, брзог неразумљивог ритма пјевања, дискрепанције пратње гусала или са великом "буком" гусала и др. Један од промотера турбо – гусала имао је кратак закључак: "што неразумљивије пјевање то боље"! Свјedoци смо да су последњих десетак година побијеђене турбо-гусле које су биле у експанзији деведесетих година двадесетог вијека.

Гусле су опстајале у прошлости под сличним пресијама као и данас. Зато, вјерујемо да ће оне побиједити и "непобједиве". Сигурно да ће и даље бито живо "дрво живота" а не музејски експонат.

Да ли се српски народ одужио гуслама на достојанствен начин? Сигурно да није. Споменик гуслама био би минималан улог који би Срби морали испоштовати. Ако постоји споменик труби, зашто не би постојао и гуслама? Не умањујући трубу ипак културно – етнолошки и књижевни допринос гусала није за поређење. Тиме би се бар мало одужили гуслама као народ који је склон заборавима.